

УДК 651.531

О.В. Гомілко, асистент ПДАТУ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДСОБНИХ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ЯК РЕЗЕРВ БАГАТОУКЛАДНОСТІ ТА САМОУПРАВЛІННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Аналізується проблема перетворення підсобних господарств населення у структуровані сільськогосподарські підприємства. Відстежуються питання перенесення засад самоуправління перехідних форм господарювання у крупні товарні об'єднання.

Ключові слова: перехідні форми господарювання, формування багатокладності аграрної економіки, розвиток засад самоуправління сільськогосподарських підприємств.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний рівень ринкового реформування аграрної економіки характеризується уповільненням трансформації форм господарювання, формування реальної багатокладності, розвитку ефективного організаційно-економічного механізму управління виробничими та соціальними процесами в галузі. Це обумовлено багатьма причинами, серед яких недосконалість сучасної аграрної політики держави, комплексний вплив системної кризи, психологічна неготовність частини дрібних землевласників до переходу в колективні форми господарювання. Утворився своєрідний синдром протидії, викликаний практикою втручання держави в діяльність колишніх колективних господарств.

Звертає на себе увагу первинна форма організації сільськогосподарського виробництва – підсобні господарства населення, які з часу прийняття нового Земельного кодексу України, розпаювання землі і майна колишніх колективних господарств суттєво зміцнили свою виробничу базу.

Так, в Хмельницькій області багатьма жителями села реалізовано право розширити свої присадибні ділянки до 2 га сільгоспугідь. У поєднанні із земельними паями (в Кам'янець-Подільському районі середній земельний пай склав 2,32 га) багато підсобних господарств стали товарними і набули нового юридичного статусу: господарства населення. Проте в організаційному управлінському аспектах вони є перехідними, нерозвиненими формами господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ідеологією глибокого реформування відносин власності і запровадження нових виробничих та економічних відносин в аграрній галузі стали реальні процеси запровадження приватної та похідних від неї форм власності, в першу чергу на землю; світовий досвід формування ефективної аграрної економіки розвинених країн; науково-теоретичні і практичні пошуки українських вчених-аграрників, очолюваних колективом Національного Наукового Центру Інституту аграрної економіки. За ключовими напрямками реформування вітчизняного АПК працюють П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.В. Зубець, М.Я. Дем'яненко, М.Й. Малік та інші провідні вчені. Саме завдяки розробленій ними методиці забезпечено перший етап ринкового реформування АПК.

Разом з тим на сучасному етапі потрібно вжити нових наукових, організаційно-економічних імпульсів, щоб надати ринковим процесам в АПК необхідного динамізму та спрямованості.

Предметом дослідження є виявлення передумов перетворення підсобних господарств населення в сучасні структуровані сільськогосподарські підприємства, які змогли б забезпечити продовольчу безпеку країни, завойовувати провідні позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках, домогтися високих показників земельної ренти.

Завданням дослідження є обґрунтування необхідності перетворення підсобних господарств населення, як перехідної форми господарювання, у досконалу організацію, що забезпечить реалізацію цінностей сільського населення, зокрема підвищення їх соціального статусу, поліпшення якості життя.

Досліджуються, крім окресленої проблеми, й інші актуальні питання розвитку організаційно-правових форм господарювання на селі. Зокрема, не досліджено явище порівняно

стабільної роботи в сучасних умовах сільськогосподарських кооперативів. Звертає на себе увагу низька ефективність приватних сільськогосподарських підприємств, умовність господарського механізму партнерських товариств, мала питома вага корпоративного сектору аграрної економіки.

Проте головним, на нашу думку, є приведення в дію потужного потенціалу підсобних господарств населення, зокрема шляхом перетворення їх на більш досконалі організаційні структури.

Актуальність проблеми бачиться ще й у тому, що процес реформування буде йти так би мовити „знизу” – з розвитку свідомої ініціативи самих селян, їх природних прагнень до економічної свободи, ініціативності, самостійності у прийнятті рішень і забезпечення їх виконання. Це є тими зародками формування ефективного власника, які були знівельовані командно-адміністративним управлінням з боку держави колишніми колгоспами і радгоспами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід показав, що так зване реформування, коли існуюча організаційна форма штучно замінювалась іншою, наприклад: колгосп господарським товариством, у більшості випадків залишило поза увагою пересічного селянина з його особистим баченням змісту реформ та власною роллю у їх здійсненні.

Не випадково, що багато селян відчули поверховість цього процесу і просто відійшли зі своїми майновими земельними паями у підсобні господарства. Малопотужним є фермерський рух. Хоча і в даний час продовжує існувати мораторій на продаж землі, громадська думка свідчить про небажання більшості селян позбутися власної земельної частки.

Найбільш вірогідним може бути розвиток у подальшому орендних відносин. Вони складають 1,5% орендної плати в рік від вартості орендованої земельної ділянки, яка дає в середньому 3 центнера зерна з га. Отже, орендар отримує близько 1 т зерна, що ніякою мірою не задовольняє його потреб.

Дані про потенціал особистого сектору аграрної економіки Хмельницької області наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники розвитку особистих селянських господарств Хмельницької області

Показники	2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.	
	усього	припадає на одне господарство	усього	припадає на одне господарство	усього	припадає на одне господарство	усього	припадає на одне господарство
Загальна кількість господарств (тис.)	253,3	–	248,0	–	244,7	–	240,2	–
Площа земельних ділянок, тис. га	230,3	0,91	230,8	0,93	230,2	0,94	228,8	0,95
Для ведення особистого селянського господарства	128,9	0,50	125,5	0,50	124,8	0,51	122,4	0,51
Для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	43,1	0,17	47,6	0,14	48,4	0,20	50,4	0,21
з них взятих в оренду	3,3	0,01	3,4	0,01	3,1	0,01	2,6	0,01
Чисельність ВРХ	212,4	1,55	218,0	1,72	206	1,75	200,3	1,82
у тому числі корів	154,6	1,2	147,5	1,24	142,3	1,28	132,3	1,30
Свиней	209,4	1,68	216,3	1,85	184,1	1,74	170,3	1,74

Земельні ресурси господарств населення складають 34% від загальної площі сільськогосподарського землекористування області.

Таблиця 2

**Питома вага господарств населення у виробництві видів сільськогосподарської продукції
(у відсотках до загального обсягу)**

Види продукції	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Зерно	3,0	5,4	14,9	21,4	23,6	21,0	16,6
Цукрові буряки	-	0,6	6,5	17,5	13,1	10,3	3,9
Соняшник	50,0	12,5	7,4	6,7	4,8	2,5	1,2
Картопля	63,3	94,0	98,7	99,3	99,4	99,3	99,3
Овочі	25,0	71,2	87,9	97,1	96,0	95,3	93,6
Плоди і ягоди	54,6	69,2	59,8	93,1	95,7	94,1	95,1
М'ясо усіх видів у живій вазі	27,1	37,7	67,7	72,0	66,4	66,5	65,2
Молоко	36,9	49,0	70,4	82,1	82,5	84,5	84,4
Яйця	53,6	72,5	85,5	89,8	78,5	46,2	52,0
Вовна	0,6	4,3	27,6	45,5	41,7	45,5	50,0
Мед	51,1	78,0	86,4	94,4	95,5	96,9	97,9

Наведені дані свідчать про значну питому вагу підсобного сектору у структурі ресурсів сільськогосподарського підприємства та виробництві продукції.

Проте очевидним є те, що можливості такої форми господарювання на селі практично вичерпані. В їх основі лежить інтенсивна малопродуктивна праця, низький рівень соціальної захищеності працівників, невеликі розміри господарств населення стримують впровадження сучасних машинних технологій.

Отже, розв'язання проблеми – в удосконаленій формі господарювання. Перетворення особистих селянських господарств в нові організаційно-правові структури можна здійснювати такими шляхами: особисті селянські господарства можуть трансформуватися у фермерські господарства або приватні підприємства; особисті селянські господарства (можливо разом із новоствореними фермерськими господарствами і приватними підприємствами) можуть об'єднуватися в асоціації, кооперативи (виробничі та обслуговуючі); особисті селянські господарства можуть інтегруватися з сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими господарствами з метою виробництва, переробки і збуту своєї продукції, одержання послуг від них і надання їм послуг робочою силою для виконання сезонних робіт; можливі інші варіанти залежно від конкретних умов (рис. 1).

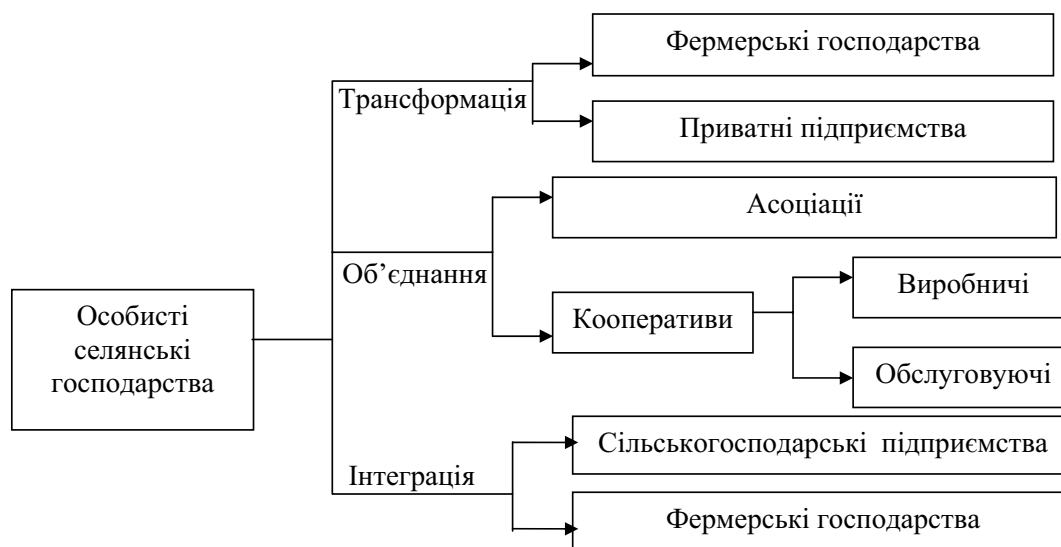

Рис. 1. Шляхи перетворення особистих селянських господарств у нові організаційно-правові структури

Таку реорганізацію особистих селянських господарств слід проводити з метою підвищення рівня концентрації виробництва, товарності сільськогосподарської продукції, використання

цивілізованих форм реалізації сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності виробництва всіх учасників кооперації тощо. Створення нових організаційно-правових структур на базі особистих селянських господарств дасть останнім можливість знизити затрати живої праці на виробництво одиниці продукції, поліпшити умови праці і відпочинку селян, підвищити ефективність виробництва. Крім того, необхідно сприяти розвитку великих і дрібних форм сільськогосподарського виробництва в єдності. Вони повинні не протиставлятися, а взаємно доповнювати одна одну. Між особистими селянськими господарствами і сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами повинні існувати тісні економічні відносини, які необхідно розвивати і використовувати з максимальною ефективністю (рис. 2).

Рис. 2. Економічні відносини між сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими господарствами та особистими селянськими господарствами

Висновки. Сучасний стан розвитку аграрного виробництва характеризується уповільненням розвитку форм господарювання, зниженням показників економічної діяльності. Це свідчить про існування гальмівних механізмів, зокрема недоліків і прорахунків аграрної політики держави, комплексний вплив кризових явищ, посилення міжнародної конкуренції на внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції.

Протиріччям, яке стримує розвиток вітчизняного аграрного сектору, є існування невідповідностей між виробничою базою та організаційно-правовими формами господарювання. Значний виробничий потенціал зосереджений в господарствах населення, які зміцніли в результаті реалізації положень Земельного кодексу і приватизації землі та майна колишніх господарств. Проте форми господарювання в підсобному секторі є малоефективними, перехідними.

Трансформація малопотужних господарств населення поліпшить уклад сільської економіки, призведе до більшої концентрації капіталу і виробництва, підвищить продуктивність праці за рахунок впровадження нових технологій і механізації виробничих процесів.

Значний ефект повинен бути отриманий за рахунок розвитку внутрішньокolleктивних відносин на основі проявів ініціативи учасників, запровадження сучасного управління і самоуправління виробничих структур.

Список використаних джерел

1. Завадський Й. С. Менеджмент. – Т. 2. – К.: Вид-тво Європ. ун-ту, 2003. – 640 с.
2. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / За ред. І. Р. Михасюка – К.: Атіка. Ельга-Н. – 2000. – 592 с.
3. Сільське господарство Хмельницької області. Статистичний збірник. Хмельницький, 2009. – 240 с.
4. Сучасні концепції менеджменту: Навч. посіб. / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
5. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. – 339 с.

Аннотація. Аналізується проблема преобразования хозяйств населения в структурированные сельскохозяйственные предприятия; отслеживаются вопросы перенесения принципов самоуправления переходных форм ведения хозяйства в крупные товарные объединения.

Ключевые слова: переходные формы ведения хозяйства, формирование многоукладности аграрной экономики, развитие принципов самоуправления сельскохозяйственных предприятий.

Annotation. In the article the problems of transformation of subsidiary economies of population are analysed in the structured agricultural enterprises. The questions of transference of principles of self-government of transitional forms of menage are watched in large commodity associations.

Key words: transitional forms of menage, forming of bagatoukladnosti of agrarian economy, development of principles of self-government of agricultural enterprises.

УДК 631.162:633

С.В. Стендер, асистент ПДАТУ

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

Розкрито особливості методики формування витрат на виробництво та обчислення собівартості продукції рослинництва. Подається низка заходів щодо ведення управлінського обліку з метою підвищення фактичних даних, необхідних для заповнення звітності та підведення підсумків діяльності в галузі рослинництва. Автором пропонується застосовувати в сільськогосподарських підприємствах окремий рахунок, що буде відповідати за підготовку продукції до реалізації та кореспонденцію рахунків з обліку реалізації продукції рослинництва.

Ключові слова: управлінський облік, реалізація, витрати виробництва, рослинництво, собівартість, звітність, центр прибутку, контроль.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Істотний вплив на побудову управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах відіграє факт наявності звітності про рівень собівартості продукції. Запровадження форми № 50-с.-г. призвело до виняткової ситуації в економіці країн СНД. Лише в СНД всі сільськогосподарські підприємства мають застосовувати єдину методичку формування витрат на виробництво та обчислення собівартості продукції. Наслідки цього значною мірою впливають на побудову управлінського обліку, особливо в галузі рослинництва. Це обмежує застосування дії Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” щодо можливостей застосування індивідуальної облікової політики конкретним підприємством, а особливо гостро це стосується П(С)БО 30 „Біологічні активи”.

Отже, не можна не помітити існування проблемного характеру. Це змушує змінити акценти наукового осмислення стану реальних процесів в галузі рослинництва і дати відповіді на деякі нагальні питання, що стосуються удосконалення управлінського обліку.